

7.1 Inleiding

Culturele instellingen bevinden zich verspreid over heel Nederland, maar de grootste en de meest spraakmakende staan in de grote steden en dan met name in het westen van het land. De verspreiding van het culturele aanbod beïnvloedt mede het bezoek. Inwoners van de grote steden zijn onder het publiek van podia en musea oververtegenwoordigd (Knulst 1995; De Haan 1997).

In dit hoofdstuk wordt de concentratie van culturele voorzieningen in de grote steden beschreven en worden de stedelingen naar het gebruik van culturele voorzieningen met andere Nederlanders vergeleken (zie § 7.2). Een eerdere analyse in het *Sociaal en Cultureel Rapport 1996* vormt daarbij het vertrekpunt, maar voor dit rapport zijn de gegevens geactualiseerd en meer gedetailleerd (afzonderlijke kunst-disciplines; zie § 7.3). Ook het aanbod en gebruik van kunsteducatieve instellingen wordt in dit verband belicht (zie § 7.4).

De gemeentegrootte wordt in dit hoofdstuk als indicator voor het voorzieningenniveau gehanteerd, en verschil in gemeentegrootte dus voor verschil in de bedeling met cultuuraanbod. Er zijn drie klassen onderscheiden: de vier grote steden, middelgrote steden (meer dan 100.000 inwoners) en kleinere gemeenten.¹

Stedelijkheid wordt als vanouds gekenmerkt door diversiteit. Burgers (1992) sprak onlangs nog van *zap-city*. Grote steden waren in de negentiende eeuw de bakermat van de bohémiens, figuren die op een opzichtige manier een geciviliseerde en platte leeftrant combineerden. Deze 'traditie' leefde voort in de jeugdcultuur en lijkt in de huidige periode weer de kop op te steken onder stedelijke hoogopgeleide jongeren. In hoofdstuk 4 is vastgesteld dat belangstelling voor hoge en lage cultuur tegenwoordig vaak gecombineerd wordt en ook wordt hier verondersteld dat deze combinatie relatief vaak voorkomt onder jonge, hoogopgeleide werkenden in de grote steden. In paragraaf 7.5 zal dit verschijnsel aan de orde komen.

De ongelijkheid in cultureel aanbod wordt door Van Hoorn et al. (1998: 8) aangemerkt als oorzaak van verschillen in de cultuurdeelname onder basisschoolleerlingen. Het ligt voor de hand dat de ongelijke verdeling op alle leeftijden doorwerkt. In paragraaf 7.6 zal nagegaan worden in hoeverre scholieren in de grote steden in cultureel opzicht bevoorrecht zijn ten opzichte van scholieren in de rest van het land.

Het aantal Nederlanders dat op korte afstand van uitgaanscentra woont, is door de tijd belangrijk afgenomen. Woonde eind jaren vijftig nog eenderde van de bevolking in steden met 100.000 of meer inwoners, in het begin van de jaren negentig is dit tot minder dan een kwart gedaald. Vanaf de jaren zestig is de bevolking uitgewaaid over de landelijke gebieden.

Vooral het inwonertal van forensengemeenten en van zogenoemde geïndustrialiseerde plattelandsgemeenten is sindsdien sterk toegenomen.

De bevolking in de tien grootste stedelijke agglomeraties is weliswaar toegenomen, maar vooral buiten de Randstad, in het zuiden en oosten van het land. Het inwonertal van de vier grootste steden (gerekend binnen de gemeentegrenzen) is sinds het begin van de jaren zeventig met 8% teruggelopen. Achter dit cijfer gaan bovendien aanzienlijke verschuivingen in de samenstelling van de bevolking schuil (SCP 1996: hoofdstuk 12).

Al sinds de jaren zestig hebben veel stedelingen de stad verlaten op het moment dat ze kinderen kregen of genoeg gingen verdienen om een eigen huis te kunnen kopen. De minder kansrijken, zoals ouderen of baanlozen, bleven er relatief vaak achter. Deze groep is onder het publiek van culturele instellingen vaak ondervertegenwoordigd. Hoewel de grotere steden zich inspanden om welgestelde bewoners aan te trekken, nemen de percentages inwoners met een laag inkomen en met een sociale uitkering verder toe. Dit houdt vooral verband met de concentratie van minderheden in de grote steden.

In steden met een grote dichtheid aan culturele instellingen zijn veelal ook veel opleidingsinstituten te vinden, en hoofdvestigingen van handel en dienstverlening. Steden als Amsterdam, Utrecht en Rotterdam herbergen veel studenten en afgestudeerden van hoger onderwijs en kennen tegenwoordig een veelkleurig uitgaansleven. Dit maakt de grote steden opnieuw aantrekkelijk als woonplaats of uitgaansbestemming voor jongeren.

7.2 Cultuurparticipatie in grote steden, middelgrote steden en kleinere gemeenten

Veel schouwburgen, concertzalen en musea in Nederland zijn in de tweede helft van de vorige eeuw gebouwd. Deze culturele instellingen ontstonden in alle steden, maar de meeste in de grote steden, waar reeds een groot potentieel aan mensen en hulpbronnen voorhanden was. Die grote dichtheid van diensten en productiebedrijven in de grote steden bestond op elk terrein en ook bij de culturele diensten gold dit als vanzelfsprekend.

Na 1945 toen de overheidsbemoeyenis met cultuur steeds intensiever werd, kwam de concentratie van wat nu gesubsidieerde cultuur was geworden, in een ander daglicht te staan. De rijksoverheid ontwikkelde een programma voor geografische spreiding van culturele instellingen. Dit paste in een breder beleid van spreiding van gemeenschapsvoorzieningen die voor iedereen goed bereikbaar dienden te zijn. Tussen de jaren vijftig en zeventig is getracht kunstinstellingen als muziek-, opera- en toneelensembles en kunstvakopleidingen in provincie(hoofd)steden buiten de Randstad te laten opbloeien. Terugkijkend valt waar te nemen dat dit bij bibliotheken, musea en orkesten redelijk lukte en bij opera, toneel, dans en klassieke muziek minder goed.

In de tweede helft van de jaren tachtig verschoof het streven naar spreiding van voorzieningen naar het tweede plan. In het beleid spreekt men sindsdien van een 'geconcentreerde spreiding' (TK 1987/1988). De praktijk wees uit dat het culturele aanbod zich concentreerde in een beperkt aantal centra met een gunstige

infrastructuur. Cultuur en culturele vestigingen werden belangrijke elementen in de interstedelijke rivaliteit. Nieuwe accommodaties zijn in de jaren tachtig en negentig vooral opgezezen in de grote steden in de provinciale centra die zich aan die culturele status wilden optrekken. In de eerste helft van de jaren negentig verzezen er twaalf grote theaters² in middelgrote steden, een aantal dat gelet op de bestaande bouwactiviteiten en -plannen kan oplopen tot 25 kort na 2000. In de jaren negentig werden tevens opvallend veel musea nieuw opgetrokken dan wel ingrijpend uitgebreid en ook dit was vooral een stedelijke aangelegenheid.

Niet alleen de culturele infrastructuur maar ook de culturele gezelschappen zijn het afgelopen decennium meer in de grote steden geconcentreerd. Dit laatste was mede het gevolg van een inkrimping en samenvoeging van orkesten en toneelgezelschappen. Nagenoeg alle gesubsidieerde orkesten, opera-, toneel- en dansgezelschappen hebben tegenwoordig hun thuisbasis in Amsterdam of een van de andere drie grote steden en bedienen van daaruit de andere steden.

De grote steden hebben ook het grootste aanbod van tentoonstellingen in musea. De Amsterdamse musea organiseren de meeste tentoonstellingen, gevolgd door die in Den Haag en in Rotterdam, en op grotere afstand de musea in Utrecht.

Tabel 7.1 geeft een globale indruk van de concentratie van cultuur in de grote steden. De landelijke verdeling van het culturele aanbod is in verband gebracht met bevolkingsaantallen en met die van andere voorzieningen zoals horeca en sport. De tabel geeft informatie over de stand van zaken halverwege de jaren zeventig en halverwege de jaren negentig. Vanwege herzieningen in statistieken laten de cijfers over podiumkunsten en sportaccommodaties zich niet over de twee tijdstippen vergelijken. Verder dient vermeld te worden dat tabel 7.1 slechts naar aantallen verwijst, zonder acht te slaan op de kwaliteit van het aanbod. Terwijl bekend is dat de best gesorteerde boekhandels, de meest gerenommeerde museale collecties en de meest aansprekende opera- of musicaluitvoeringen in de grote steden te vinden zijn, wordt in tabel 7.1 elke aangeboden eenheid even zwaar meegeteld, zodat de tabel de concentratie onderschat.

Zelfs met de beperkingen van het materiaal blijkt uit tabel 7.1 dat in de vier grote steden een meer dan evenredig aanbod van podiumuitvoeringen, bioscopen, boekhandels en horecabedrijven aanwezig is. Inwoners van grote steden zijn echter niet overbedeeld als het gaat om openbare bibliotheken en sportaccommodaties. Lectorerleners zijn in de grote steden dus niet beter af, zoals met de boekkopers wel het geval is.

Het aandeel van de musea in de grote steden is ongeveer even groot als het percentage van de bevolking dat hier woont, al worden de grote steden wel royaler bedeeld met tentoonstellingen.³ Dit laatste verwijst naar de grote betekenis van de grootstedelijke musea. Veel van de grote publiekstrekkingen bevinden zich, net als bij de podiumkunsten, in het westen van het land.

Tabel 7.1 Spreiding van de bevolking en van het voorzieningenaanbod: Nederland en de vier grote steden, eerste helft jaren zeventig en eerste helft van de jaren negentig

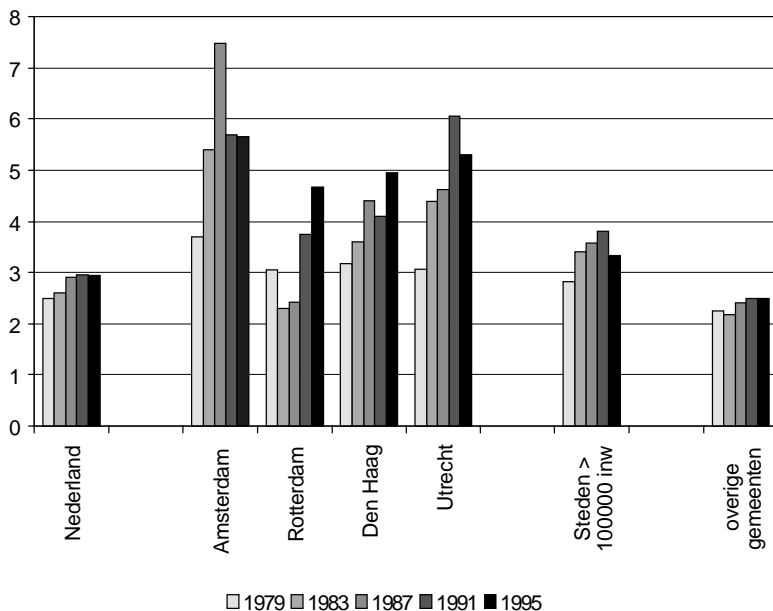
	totaal Nederland (absolute aantallen)	% in vier grote steden
jaren zeventig		
bevolking ('75) (x 1.000)	13.734	15
musea ('75)	355	16
uitvoeringen gesubsidieerde podiumkunsten ('74/75)	6.821	43
bioscopen ('75)	403	24
bibliotheken ('75)	842	6
horecabedrijven ('75)	35.762	19
sportaccommodaties ('75)	24.898	13
jaren negentig		
bevolking ('95) (x 1.000)	15.424	13
musea ('95)	744	12
uitvoeringen professionele podiumkunsten ('94/95)	40.093	38
instellingen kunsteducatie	250	5
bioscopen ('95)	445	23
bibliotheken ('95)	1.151	7
boekhandels ('95)	1.278	19
horecabedrijven ('95)	43.127	20
(grootschalige) sportaccommodaties ('94)	6.950	.

Bron: Bedrijfschap Horeca ('95); NFC ('95); KVB ('96); CBS (diverse statistieken) SCP-bewerking

Gesteld dat van een royaal voorzieningenaanbod een stimulans uitgaat op de participatie, dan mag worden verwacht dat inwoners van grote steden vaker podiumkunst of musea bezoeken dan personen die elders wonen. In figuur 7.1 is weergegeven in hoeverre de inwoners van de grote steden vaker cultureel bezoeker zijn dan inwoners van andere gemeenten. Het betreft het gemiddelde aantal bezoeken aan podia (musical, opera, popmuziek, klassieke muziek, toneel, ballet, mime en cabaret) en musea per jaar.⁴ Uit deze figuur blijkt allereerst dat de jaarlijkse bezoekfrequentie op landelijk niveau door de tijd enigszins is gestegen.

De landelijke trend wordt het meest benaderd door inwoners van de kleinere gemeenten, hetgeen niet zo verwonderlijk is als men bedenkt dat ruim driekwart van de Nederlanders woont in een type gemeente dat hier als 'overige gemeenten' is aangeduid. Het bezoek aan voorstellingen en musea in de overige steden van boven de 100.000 bleef, afgezien van een uitschieter in 1991, eveneens dicht bij de landelijke trend. Onder de inwoners van de vier grote steden is, eenmalige uitschieters daargelaten, de bezoekfrequentie in het algemeen sterker gestegen. In alle vier steden is het cijfer - vooral bij de laatste twee peilingen - beduidend boven het landelijk gemiddelde uitgestegen. De 'voorsprong' die Amsterdammers in de jaren tachtig namen, werd in de jaren negentig door bewoners van de overige grote steden (met name door Utrechtse) ingelopen.

Figuur 7.1 Gemiddeld aantal bezoeken per jaar aan podia, galeries en musea, naar type gemeente, personen van 16 jaar en ouder, 1979-1995.

Bron: SCP (AVO'79-'95)

Uit deze waarnemingen mag men niet zonder meer afleiden dat stedelingen groter afnemers van cultuur zijn, *omdat* zij met zoveel aanbod omringd zijn. De AVO-gegevens bevatten geen informatie over de locatie van de bezoeken en voordat men met reden mag vaststellen dat de gelegenheid het gebruik stimuleert, moet eveneens aannemelijk zijn dat de participatieverschillen niet tot verschillen in de bevolkingssamenstelling van de diverse soorten gemeenten te herleiden zijn. Als grote steden bijvoorbeeld een onevenredig hoog percentage inwoners herbergen in een levensfase en huishoudensvorm waaruit (ook elders) veel uitgaanders (naar cultuur en horeca) gerekruteerd worden, zal de invloed van deze achtergronden uitgeschakeld moeten worden. In tabel 7.2 is om die reden gecontroleerd voor de twee zojuist genoemde kenmerken leeftijd en gezinssituatie. Voorts is rekening gehouden met andere achtergrondkenmerken die op de vrijetijdsbesteding van invloed zijn: opleidingsniveau, sekse en maatschappelijke positie (werkzaam in beroep, gepensioneerd, uitkeringsgerechtigd, huisvrouw, studierend).

Tabel 7.2 Samenvattend overzicht van enkele gecontroleerde^a vergelijkingen van horecabezoek en receptieve cultuurparticipatie van de inwoners van de vier grote steden met de inwoners van overige steden (100.000+) respectievelijk met de inwoners van kleinere plaatsen, personen van 12 jaar en ouder, 1995

	grote steden vergeleken met overige steden van > 100.000 inwoners	grote steden vergeleken met kleinere plaatsen
toneel	meer in grote steden	meer in grote steden
klassieke muziek	meer in grote steden	meer in grote steden
popmuziek/jazz/musical	meer in grote steden	meer in grote steden
cabaret	meer in grote steden	meer in grote steden
bioscoop	meer in grote steden	meer in grote steden
museum	meer in grote steden	meer in grote steden
café/snackbar	meer in grote steden	meer in grote steden
restaurant	meer in grote steden	meer in grote steden
discotheek/dancing	geen verschil	minder in grote steden

^a Deze vergelijkingen zijn gecontroleerd voor de effecten van de volgende verschillen in de bevolkingsopbouw van de drie typen van gemeenten: sekse, leeftijd, opleidingsniveau, positie in het arbeidsproces en huishoudensamenstelling ($p < 0,05$).

Bron: SCP (TBO'95, AVO'95)

De verschillen in cultuurparticipatie handhaven zich in nagenoeg alle gevallen bij een kritischer analyse. Bewoners van de vier grote steden bezoeken, bij overeenkomstige achtergrondkenmerken, vaker podiumuitvoeringen en musea dan inwoners van de andere twee hier onderscheiden typen gemeenten (tabel 7.2). Hetzelfde geldt overigens voor bioscopen, cafés en eethuizen. Alleen in het geval van discotheekbezoek is de dominantie er niet. Er is nu dus een sterker argument om de grotere cultuurparticipatie van grotestadsbewoners aan de invloed van het aanbod toe te schrijven. Inwoners van grote steden zitten dichterbij het vuur dan overige Nederlanders en buiten die bevoorrechte positie ook uit.

7.3 De aanzuigkracht van cultuur in de steden

Specialiteiten trekken naar hun aard belangstelling van elders. Op gerenommeerde museale collecties en spraakmakende opera- en musicaluitvoeringen in de grote steden zal naar verwachting ook publiek van elders afkomen. Er zijn echter geen systematische gegevens over de geografische herkomst van gebruikers van de culturele diensten. Hierover zijn alleen casestudy's of schattingen voorhanden. In dit bestek kan die lacune niet ongedaan worden gemaakt, al kunnen hier wel enige schattingen gepresenteerd worden over de verhouding tussen de consumptie door de eigen stedelijke bevolking en die door de pendelaars van buiten.

Meer dan eens is vastgesteld dat podiumbezoek afneemt naarmate men er verder voor moet reizen. Verhoeff (1993), die 98 uitvoeringen in 10 stedelijke locaties onder de loep nam, concludeerde dat 29% van het publiek gerekruteerd werd binnen een straal van twee kilometer van het podium. Binnen een straal van 13 kilometer kon reeds 75% van het bezoekende publiek worden aangetroffen.

De kans op een bezoek door personen die op een kilometer afstand wonen is al twee keer zo groot als de bezoekkans van personen die 6 à 8 kilometer van een podium vandaan wonen (Maas et al. 1990).

Inwoners van randgemeenten van Amsterdam, Rotterdam en Utrecht realiseren circa 40% van hun podiumbezoek in de nabijgelegen centra (Verhoeff 1993). Dit verschilt overigens weinig van het percentage onder inwoners van randgemeenten van Eindhoven, Groningen, Nijmegen en Enschede. De helft van de concert- en theaterbezoekers in de genoemde steden was uit de regio afkomstig (Arnolds en Cuisinier 1985). Ook ander onderzoek wijst op die aanzuigkracht van stedelijke cultuur (Korteweg 1983; Goudriaan 1985).

De reisafstand die bezoekers voor lief nemen hangt overigens wel af van het gebodene. Voor unieke uitvoeringen heeft men wel een reis over, dit geldt ook voor amateurvoorstellingen waarin bekenden optreden. In het algemeen trekken grote, gerenommeerde podia meer bezoekers van ver dan kleinere podia (Maas et al. 1990).

Landelijke gegevens maken een schatting mogelijk van de binnen- en buitengemeentelijke toeloop naar uitgaansgelegenheden in de vier grote steden. In tabel 7.3 zijn gegevens over het grootstedelijke aandeel in het landelijke aanbod en gebruik vergeleken. In deze vergelijking zijn ook andere uitgaansvoorzieningen opgenomen. De berekening van de aanbodfractie berust op een telling van vestigingen (bij podia op een telling van uitvoeringen). De fractie van het bezoek is berekend aan de hand van participatiecijfers uit landelijk surveyonderzoek (AVO en TBO).⁵ Dit cijfer verwijst naar het door grotestadsbewoners geconsumeerde aandeel. Bij podiumkunsten en musea is ook de fractie berekend van de diverse typen gemeenten in de landelijke omzetcijfers afkomstig uit CBS-tellingen van verkochte toegangsbewijzen. Dit cijfer wijst op het in de grote steden geconsumeerde aandeel.

De vier grootste steden herbergen niet meer dan 13% van de Nederlandse bevolking, maar liefst 39% van het professionele podiumaanbod wordt hier uitgevoerd. In termen van verkochte toegangskaarten is de in de grote steden geconsumeerde fractie nog hoger: 48% van alle verkochte kaarten. Het gegeven dat inwoners van de vier grote steden zelf goed zijn voor niet meer dan 24% van de in de survey waargenomen bezoeken wijst erop dat veel kaarten aan bezoekers van buiten de stad zijn verkocht.

Ook in de grootstedelijke musea worden relatief meer kaarten verkocht (35%) dan de fractie die door de inwoners zelf is gerealiseerd (26%). Ook dit wijst op de aantrekkingskracht van het stedelijke aanbod. Veel publiek van buiten meldt zich dus voor het gespecialiseerde dan wel hoogwaardige aanbod in de vier grote steden.

Tabel 7.3 Aandeel van de diverse typen gemeenten in het aanbod en het gebruik van verschillende uitgaansvoorzieningen, 1995 (in procenten van het totale landelijke aanbod respectievelijk gebruik)^a

	vier grote steden					steden	kleinere gemeenten
	totaal	Amsterdam	Den Haag	Rotterdam	Utrecht	> 100.000	
bevolkingsaandeel	13	5	3	4	2	12	75
podiumkunsten							
aandeel in uitvoeringen (1994/95)	39 ^b	21	7	6	5	20	41
aandeel in verkochte kaarten (1994/95)	48 ^b	22	9	11	6	19	33
aandeel in bezoeken (1994/95)	24 ^b	10	5	6	3	14	63
musea							
aandeel in aanbod (1995)	12	5	3	2	1	12	76
aandeel in verkochte kaarten (1995)	35	24	6	4	2	16	49
aandeel in bezoeken (1995)	26	9	6	8	3	13	61
cafés/snackbars							
aandeel in aanbod (1995)	19	8	4	6	2	15	67
aandeel in bezoeken (1995)	15	6	3	4	2	11	73
restaurants							
aandeel in aanbod (1995)	19	9	4	4	2	13	69
aandeel in bezoeken (1995)	19	7	4	5	2	13	68
discotheken							
aandeel in aanbod (1995)	11	5	2	3	1	12	78
aandeel in bezoeken (1995)	12	4	2	4	2	12	77

^a Gegevens over het (aandeel van het) totale aantal verkochte kaarten zijn vergaard bij de accommodaties (CBS-tellingen). Indien het gebruik is weergegeven als (het aandeel van) het aantal bezoeken, dan is uitgegaan van gegevens uit de bevolkingssurvey van het TBO'95 (bij horeca-etablisementen) en van het AVO'95 in het geval van podiumkunsten en musea.

^b Leesvoorbeeld: 39% van alle in Nederland geregistreerde voorstellingen is in de vier grote steden gevestigd; 48% van de kaarten voor deze voorstellingen werden hier verkocht; 24% van de in 1995 (in een steekproef) opgegeven bezoeken is door inwoners van de vier grote steden gerealiseerd.

Bron: Bedrijfschap Horeca ('95); CBS; SCP (TBO'95, AVO'95)

De dominante positie van de vier grote steden wordt overigens sterk door Amsterdam bepaald. Terwijl Amsterdam slechts over 5% van de Nederlandse musea beschikt, verkochten die Amsterdamse musea 24% van alle toegangsbewijzen. Aangezien inwoners van Amsterdam zelf 9% van het landelijke museumbezoek voor hun rekening nemen, komt het grootste deel van de kaartomzet bij Amsterdamse musea voor rekening van niet-Amsterdammers. Dit geldt ook voor podiumkunst: in het seizoen 1994/95 werd met 21% van de uitvoeringen in de Amsterdamse zalen 22% van de kaartverkoop gerealiseerd. Amsterdammers waren in dat seizoen zelf goed voor 10% van alle bezoek onder de bevolking. Ook hier ging dus ruim de helft van de kaarten naar niet-Amsterdammers.

Een vergelijking met gegevens over horecadiensten leert dat de concentratie van het horeca-aanbod aldaar niet die mate van klandizie van buiten de gemeentegren-

zen aantrekt. Restaurants en discotheken leveren de vier grote steden ongeveer een fractie van de klandizie die opweegt tegen de fractie van het aanbod. De dichtheid aan cafés is in de vier grote steden zelfs hoger dan de fractie bezoeken door bewoners uit die steden. Aangezien een bezoekregistratie vergelijkbaar met de verkochte kaartjes in musea en schouwburgen ontbreekt, kan niet nagegaan worden in hoeverre de grootstedelijke horeca een aantrekkingskracht op niet-ingezetenen uitoefent.

Tabel 7.4 Aandeel van de diverse typen gemeenten in het aanbod en het gebruik van verschillende culturele voorzieningen, seizoen 1994/95 (in procenten van het totale landelijke aanbod respectievelijk gebruik)^a

	vier grote steden					steden > 100.000	kleinere gemeenten
	totaal	Amsterdam	Den Haag	Rotterdam	Utrecht		
bevolkingsaandeel	13	5	3	4	2	12	75
beroepstoneel							
aandeel in uitvoeringen (1994/95)	42	25	8	6	3	20	37
aandeel in verkochte kaarten (1994/95)	34	15	9	8	3	19	45
aandeel in bezoek (1994/95)	28	10	5	5	1	14	61
klassieke muziek							
aandeel in uitvoeringen (1994/95)	45	23	4	8	9	21	35
aandeel in verkochte kaarten (1994/95)	69	39	7	11	11	15	16
aandeel in bezoek (1994/95)	24	9	5	6	3	13	62
ballet en moderne dans							
aandeel in uitvoeringen (1994/95)	53	33	11	7	3	17	29
aandeel in verkochte kaarten (1994/95)	51	31	13	6	2	19	30
aandeel in bezoek (1994/95)	37	16	8	7	4	14	50
cabaret							
aandeel in uitvoeringen (1994/95)	24	11	4	5	5	18	58
aandeel in verkochte kaarten (1994/95)	26	11	3	8	3	21	53
aandeel in bezoek (1994/95)	19	8	5	4	2	12	71
popmuziek/jazz							
aandeel in uitvoeringen (1994/95)	32	12	9	7	4	21	46
aandeel in verkochte kaarten (1994/95)	48	10	15	19	5	20	31
aandeel in bezoek (1994/95)	22	9	3	7	3	16	63

^a Gegevens over het (aandeel van het) totale aantal verkochte kaarten zijn vergaard bij de accommodaties (CBS-tellingen). Indien het gebruik is weergegeven als (het aandeel van) het aantal bezoeken, dan is uitgegaan van gegevens uit de bevolkingsurvey van het AVO'95.

Bron: CBS; SCP (AVO'95)

In tabel 7.4 is de voorgaande analyse van podiumkunsten wat genuanceerd door een uitsplitsing naar afzonderlijke disciplines te maken. Er blijkt uit dat de aantrekkingskracht van de diverse vormen van podiumkunst niet even groot is. In vergelijking met het totale aanbod van podiumkunsten wordt in de vier grote steden veel ballet uitgevoerd en relatief weinig cabaret, popmuziek en jazz. De omzet van voor ballet, klassieke en populaire muziek verkochte kaartjes is in de grote steden

verhoudingsgewijs bijzonder groot. De inwoners van de grote steden nemen zelf bij ballet, en in mindere mate bij klassieke muziek ook een groot deel van de bezoeken voor hun rekening, maar een aanzienlijk deel van de kaarten wordt door liefhebbers van elders gekocht die er een reis voor over hebben.

Concentratie van aanbod en consumptie gaat onvermijdelijk samen met onderbedeling elders. De cijfers wijzen erop dat die onderbedeling zich niet bij de middelgrote steden aftekent, maar in de kleinere gemeenten.

Opnieuw onderscheidt Amsterdam zich hier als cultuurstad. Van elk van de onderscheiden soorten podiumkunsten wordt in de hoofdstad alleen al ongeveer evenveel aangeboden als in de andere drie grote steden samen. In Amsterdam worden bovendien meer kaartjes voor ballet en klassieke muziek verkocht dan op basis van het aantal voorstellingen en uitvoeringen verwacht mocht worden. Met de vestiging van het Nederlandse Danstheater in Den Haag worden daar overigens ook relatief veel kaartjes voor ballet verkocht. Rotterdam trekt verhoudingsgewijs veel bezoekers voor populaire muziek. In alle genoemde gevallen is het aandeel in de landelijke omzet groter dan de door de stedelijke bevolking zelf geconsumeerde fractie.

Veel bezoekers in de grote steden komen dus van buiten. Op basis van omzettingen kan echter niet vastgesteld worden waar de kaartjeskopers vandaan komen of welke afstand zij afgelegd hebben. Uit de AVO-cijfers is niet bekend waar gerapporteerde bezoeken aan musea en podiumuitvoeringen plaatsvonden. In het TBO is wel een vraag opgenomen naar de locatie van bezoeken aan podiumkunsten en musea/tentoonstellingen (voornamelijk in de eigen woonplaats of erbuiten). Tabel 7.5 bevat gegevens over het in de eigen woonplaats geconsumeerde deel van de gerapporteerde bezoeken. Over het geheel gezien worden musea en tentoonstellingen het meest buiten de eigen woonplaats bezocht, cafés en snackbars vooral erbinnen. Het aandeel van in de woonplaats gebruikte voorzieningen loopt op met de inwoners van de onderscheiden gemeenten. De inwoners van de vier grote steden gaan het minst elders uit. Niettemin vindt 30% van het museumbezoek en 23% van het podiumbezoek van inwoners van grote steden elders plaats. Inwoners van de middelgrote steden gaan voor 60% van hun museumbezoek naar elders, voor hun podiumbezoek voor 21%.

Tabel 7.5 Aandeel van bezoeken dat in de eigen woonplaats is gerealiseerd, bevolking van 12 jaar en ouder, 1995 (in procenten van alle bezoeken)

	podium kunsten	museum/ tentoonstelling	bioscoop	café/snackbar	restaurant	dancing/ discotheek
vier grote steden	77	70	91	90	75	82
steden > 100.000 inwoners	79	40	77	83	60	66
overige gemeenten	29	9	27	73	28	33
Nederland	46	25	51	77	42	43

Bron: SCP (TBO'95)

7.4 Aanbod en gebruik van kunsteducatieve instellingen

Instellingen voor kunsteducatie bevinden zich, evenals de bibliotheken, verspreid over het hele land. Er bestaat geen concentratie van die voorzieningen in de grote steden. Uit tabel 7.6 blijkt dat het aandeel van de instellingen in de grote steden zelfs lager is dan het aandeel van de bevolking dat er woont. Is die relatieve onderbedeling van de grote steden terug te vinden in de deelnamecijfers?

Tabel 7.6 Aandeel van de diverse typen gemeenten in het aanbod en het gebruik van instellingen voor kunsteducatie, 1995 (in procenten van het totale landelijke aanbod respectievelijk gebruik)

	vier grote steden				
	totaal	Amsterdam	Den Haag, Rotterdam, Utrecht	steden > 100.000	kleinere gemeenten
bevolkingsaandeel	13	5	8	12	75
kunsteducatie					
aandeel in instellingen ('95)	5	2	3	10	85
aandeel in geregistreerde leden ('95)	11	3	8	15	74
aandeel in leden volgens enquête ('95)	12	5	8	11	77

Bron: CBS; SCP (AVO'95)

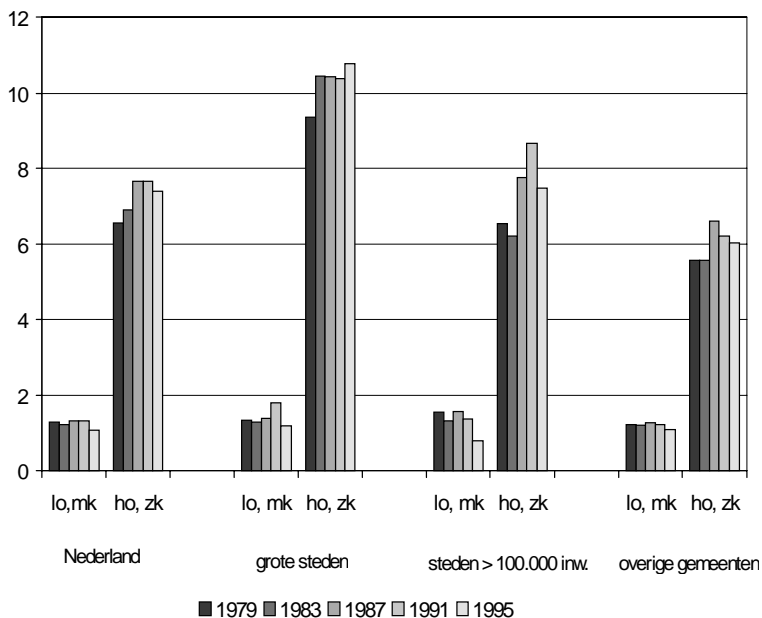
Verschillen in gemeentegrootte blijken nauwelijks van invloed op de inschrijving bij kunsteducatieve instellingen.⁶ Het aandeel in het ledenbestand in de grote steden komt zeer dicht in de buurt van het aandeel van de bevolking dat er woont. Het relatief kleine aantal instellingen in de grote steden correspondeert dus niet met minder dan evenredige deelname. Men dient zich overigens te realiseren dat instellingen in de grote steden over het algemeen groter zijn dan die in andere typen gemeenten.

7.5 Culturele elite en omnivoren

Tot nu toe werd de bevolking van een bepaald type gemeente telkens als collectief vergeleken met dat van een ander type als ging het om een homogene groep (ook in gevallen waarin in gecorrigeerd werd voor bijzonderheden in de demografische samenstelling van de bevolkingsgroepen). Het is evenwel genoegzaam bekend dat er binnen bevolkingsgroepen aanzienlijke verschillen in cultuurdeelname bestaan. Die hangen onder meer samen met culturele competentie, levensfase, gezinsomstandigheden en dergelijke. Menigmaal is vastgesteld dat laagopgeleide ouders met kinderen in een zorgbehoevende leeftijd tot het minst participerende bevolkingssegment behoren. Personen met academische vorming of hogere beroepsopleiding die alleen- of samenwonend geen kinderen te verzorgen hebben, horen daarentegen tot de frequentst participerende groep (Knulst 1989 en 1995; hoofdstuk 6). Welk effect heeft nu de gelegenheid tot cultuurparticipatie zoals die zich weerspiegelt in het onderscheid naar type gemeente? Mogelijk worden de minst geïnteresseerde groepen in grote steden met veel kansen toch tot meer bezoek geprikkeld dan elders. Teneinde de invloed van de woonplaats nader te onderzoeken, is de participatie van laagopgeleide (lo, lbo, mavo) volwassenen met kind (geringe cul-

tuurparticipatie) per type woonplaats afgezet tegen die van hoogopgeleiden (hbo, wo) zonder kind (hoge cultuurparticipatie) (figuur 7.2).

Figuur 7.2 Gemiddeld aantal bezoeken aan podia, galeries en musea per jaar, laag opgeleiden met kind en hoog opgeleiden zonder kind, naar type gemeente, personen van 18 jaar en ouder, 1979-1995.

Bron: SCP (AVO'79-'95)

Wonen in een omgeving met een keur aan uitgaansmogelijkheden (grote steden) stimuleert vooral die personen met een grote participatiegeneigdheid. Groepen met een geringe geneigdheid tot cultuurdeelname worden door die omgeving niet of nauwelijks extra geprikkeld.

In termen van tijdsbesteding trekken hoogopgeleiden zonder (thuiswonende) kinderen in de vier grote steden dubbel zoveel tijd uit voor het bezoeken van culturele voorzieningen (podia en musea) als laagopgeleiden met thuiswonende kinderen. Reistijd buiten beschouwing latend beslaat deze receptieve cultuurparticipatie van de eerstgenoemde groep gemiddeld ruim 2% van hun vrije tijd. Buiten de grote steden onderscheidt deze groep zich veel minder. Bovendien is ze daar getalsmatig minder sterk vertegenwoordigd (SCP 1996). Hoogopgeleiden zonder thuiswonende kinderen lijken dus het meest gevoelig te zijn voor de plaatselijke culturele condities. Dit onderzoek kan echter geen uitsluitel geven over oorzaak-gevolgrelatie. Het kan ook zijn dat (hoogopgeleide) cultuurliefhebbers juist vanwege het culturaanbod meer dan anderen de grote steden als woonplaats kiezen.

Anders dan het geconsumeerde cultuurpakket geldt voor inwoners van de grote

steden niet dat zij gemiddeld per persoon ook aan meer uiteenlopende vrijetijds-activiteiten deelnemen (SCP 1996).

Toch bieden steden ook ruime gelegenheid voor andere activiteiten dan cultuurparticipatie. Het is vooral de cultuur die het verschil maakt.

Hoe kieskeurig zijn nu de grotestadsbewoners bij de 'samenstelling' van hun cultuurpakket? Hoe vaak combineren zij traditionele en populaire cultuur? Personen die zich niet aan de door kenners en ingewijden uitgedragen canons en 'demarcatielijnen' houden, worden hier aangeduid met de term 'omnivoren'. Er zou een verband kunnen zijn tussen een omnivorensmaak en de grootstedelijke entourage. Is het inderdaad zo dat de gedeelde interesse voor hoge en lage cultuur vaker in de grote steden voorkomt?

Tabel 7.7 Bezoek aan culturele instellingen, naar traditionele^a en populaire^b cultuur, bevolking van 6 jaar en ouder, 1983 en 1995 (in procenten)

	vier grote steden		andere gemeenten > 100.000 inwoners		overige gemeenten	
	1983	1995	1983	1995	1983	1995
geen bezoek	49	41	50	50	55	53
alleen traditioneel	25	25	26	20	24	23
alleen populair	5	8	8	10	9	10
beide	20	26	17	20	12	15

^a Klassieke muziek, ballet, beroepstoneel en musea.

^b Popmuziek, jazz, musical, cabaret.

Bron: SCP (AVO'83 en '95)

Een combinatie van genoemde interesses blijkt inderdaad vaker in grote steden dan daarbuiten voor te komen (tabel 7.4). De vier grote steden in de Randstad springen er nog extra uit. Een omnivorensmaak komt meer in de grote steden voor, ook als gecontroleerd is voor relevante achtergrondkenmerken (zie tabel B7.1). Bovendien neemt het percentage inwoners met een brede culturele belangstelling in de grote steden sneller toe dan in de overige gemeenten.

In hoofdstuk 4 werd vastgesteld dat de combinatie van traditionele en populaire cultuur het meest voorkomt onder hoogopgeleide jongeren zonder kinderen. De stedelingen onder deze groep worden door verschillende auteurs beschouwd als exponenten van een nieuwe middenklasse (Gouldner 1979; Bevers en Zijdeveld 1992).⁷ Het is een groep die in de termen van Bourdieu (1984) over zowel economisch als cultureel kapitaal beschikt. Deze nieuwe middenklasse zou ook het sociale draagvlak van een postmoderne cultuur vormen (Lash en Urry 1987). Vooral deze groep zou elitair geachte of traditionele cultuurvormen in het postmoderne uitgaanspatroon mengen met nieuwe of populaire vormen. In tabel B7.1 is nagegaan of het combineren van culturele interesses onder jonge hoger opgeleiden (hbo of wo en tussen de 20 en 40 jaar), die geen uitgaansbeperkingen kennen door de aanwezigheid van kinderen, vaker voorkomt in de grote steden dan erbuiten.

Uit de gegevens blijkt dat dit niet het geval is. Het combineren van culturele interesse komt onder 'yuppen' in de grote steden niet vaker voor dan onder dezelfde groep die erbuiten woont.

7.6 Cultureel aanbod en school

Beleidsmakers toonden zich bezorgd over de dalende interesse voor traditionele cultuur onder jongeren (OC&W 1996b en 1999). Dit teruglopende bezoek valt echter niet onder schoolgaanden waar te nemen (zie hoofdstuk 6). Veel scholieren bezoeken weleens een culturele instelling en het ligt voor de hand dat de spreiding van het aanbod over de verschillende gemeentetypen ook van invloed is op daar woonachtige scholieren (vgl. Van Hoorn et al. 1998: 8).⁸

Om dit te onderzoeken zijn AVO-gegevens uit 1991 en 1995 samengevoegd, aangezien het AVO'95 alleen te weinig schoolgaande respondenten omvat. Tezamen zijn de steekproeven groot genoeg om naar de drie gemeentetypen te kunnen uitsplitsen en lbo- en mavo-leerlingen te onderscheiden van havo- en vwo-leerlingen.

Tabel 7.8 Bezoek aan culturele instellingen in twaalf maanden voorafgaande aan de enquête, scholieren van 6 jaar en ouder, 1991 en 1995 (in procenten)

	museum	toneel	klassieke muziek	populaire muziek	cabaret
basisschool					
vier grote steden	55	44	8	6	2
overige steden > 100.000 inwoners	39	24	8	4	1
kleinere gemeenten	39	29	5	6	1
leerjaar 1-3 voortgezet onderwijs					
vier grote steden	53	34	21	27	7
overige steden > 100.000 inwoners	40	30	12	18	5
kleinere gemeenten	43	26	8	16	3
bovenbouw lbo/mavo					
vier grote steden	33	12	5	19	0
overige steden > 100.000 inwoners	18	12	4	28	4
kleinere gemeenten	24	16	5	26	4
bovenbouw havo/vwo					
vier grote steden	37	45	5	39	3
overige steden > 100.000 inwoners	49	40	28	42	13
kleinere gemeenten	46	36	12	37	11

Bron: SCP (AVO'91 en '95)

Vrijwel alle basisscholen organiseren binnen en buiten school culturele activiteiten (zie hoofdstuk 6). Uit tabel 7.8 blijkt opnieuw dat het bezoek aan musea en toneelvoorstellingen populairder zijn dan het bezoek aan concerten en cabaret. Basisschoolleerlingen in de vier grote steden bezoeken vaker musea en toneelvoorstellingen dan leerlingen die elders wonen. Dat de nabijheid van de voorzieningen hier een rol speelt is bijzonder aannemelijk.

In de basisvorming van het voorgezet onderwijs blijven tentoonstellingen en toneel de meest verkozen bestemmingen. Opnieuw zijn leerlingen uit de vier grote steden oververtegenwoordigd. Tijdens deze jaren van basisvorming in het voortgezet onderwijs gaan leerlingen vaker dan op jongere leeftijd naar concerten. Dat geldt voor klassieke concerten en in sterkere mate voor popconcerten. Ook hier stimuleert het aanbod in de vier grote steden.

Vooraf bezoek aan klassieke-muziekconcerten lijkt tijdens de basisvorming baat te hebben bij het aanbod in de grote steden. Gemiddeld bezoekt ongeveer 10% van de leerlingen in de eerste drie jaren van het voorgezet onderwijs jaarlijks een klassiek concert. In de vier grote steden is dit het dubbele (21%). Ook de relatief korte weg in de grote steden naar poppodia blijkt snel afgelegd te worden.

In hoofdstuk 6 is aangegeven dat havo/vwo-scholen vaker dan lbo/mavo-scholen cultuurbezoek organiseren en dat de havo/vwo-leerlingen ook vaker tot de bezoekers behoren. Uit tabel 7.8 blijkt bovendien dat participatieverschillen tussen verschillende schooltypen door gunstige omstandigheden kunnen nivelleren. Het bezoek aan musea onder lbo/mavo-leerlingen ligt in de vier grote steden in de buurt van dat van havo/vwo-leerlingen.

De invloed van de grote stad is in de bovenbouw van het havo/vwo niet eenduidig. De grootstedelijke havo/vwo-leerlingen bezoeken minder vaak musea, klassieke concerten en cabaret dan hun schoolgenoten uit de overige gemeenten, maar ze gaan juist vaker naar toneel.⁹

In de notitie *Cultuur en school* (OC&W 1996b) wordt aangedrongen op nauwere samenwerking tussen scholen en culturele instellingen. Die samenwerking zou vooral iets voor de grotere steden kunnen zijn. Elders zijn er al gauw te veel organisatorische en financiële beperkingen (met name reistijd en reiskosten) om een afgewogen pakket tot stand te brengen.

Aangenomen kan worden dat popconcerten geen aanmoediging nodig hebben en dat bezoek aan musea, toneelvoorstellingen en klassieke-muziekuitvoeringen vooral door ouders of leraren gestimuleerd wordt. In hoeverre de verschillen in de bezoekcijfers toegeschreven kunnen worden aan de inspanningen van leraren of ouders is op basis van tabel 7.8 niet vast te stellen.

Om inzicht te krijgen in de wisselwerking tussen de nabijheid van culturele voorzieningen en de rol van opvoedende instanties (school en ouders) is een multivariate analyse uitgevoerd. De wisselwerking is geanalyseerd met behulp van interactie-effecten (tabel 7.9). Verwacht wordt dat een significant interactie-effect tussen gemeentetype en het opleidingsniveau op een invloed van schoolse cultuur-educatie in de grote steden wijst. Een significant interactie-effect tussen gemeentetype enerzijds en de deelname van ouders en gezinsinkomen anderzijds zou wijzen op een extra stimulans van ouders in de grote steden. Deze significante verbanden zouden vooral bij de traditionele cultuuruitingen moeten voorkomen.

Tabel 7.9 De invloed van achtergrondkenmerken op de bezoekfrequentie aan culturele instellingen, leerlingen basis- en voortgezet onderwijs, 1995 (in bèta-coëfficiënten en gemiddelde bezoekfrequentie)

	museum		toneel		klassieke muziek		populaire muziek		cabaret	
	bèta	gem. fr.	bèta	gem. fr.	bèta	gem. fr.	bèta	gem. fr.	bèta	gem. fr.
seks	0,02*		0,02*		0,04		0,01*		0,04*	
opleidingsniveau	0,03*		0,06*		0,08		0,27		0,11	
deelname ouders	0,36		0,21		0,24		0,13		0,16	
huishoudensinkomen	0,01*		0,03*		0,06		0,08		0,05*	
woonplaats	0,12		0,09		0,03*		0,05		0,01*	
vier grote steden		1,5		1,1		0,2		0,4		0,1
overige steden > 100.000 inw.		0,8		0,6		0,1		0,2		0,1
kleinere gemeenten		0,8		0,6		0,1		0,2		0,1
woonplaats x opleidingsniveau	sign.					sign.				
	p < 0,01		n.s.		n.s.	p < 0,01			n.s.	
woonplaats x deelname ouders	sign.								sign.	
	p < 0,01		n.s.		n.s.		n.s.		p < 0,05	
woonplaats x huishoudensinkomen	sign.					sign.			sign.	
	p < 0,05		n.s.		n.s.	p < 0,01			p < 0,05	
R ² (in %)	15		6		7		9		6	

* niet significant, p > 0,05

Bron: SCP (AVO'95)

Uit tabel 7.9 blijkt dat scholieren uit de vier grote steden, als er gecontroleerd is voor andere invloeden, vaker musea, toneelvoorstellingen en popconcerten bezoeken dan scholieren die elders wonen. Klassieke muziek en cabaret worden door leerlingen uit verschillende gemeentetypen in gelijke mate bezocht.

Gecontroleerd voor andere kenmerken blijken met name havo/vwo-leerlingen in de grote steden meer te profiteren van het aanwezige cultuuraanbod. Leerlingen in de bovenbouw van het havo en het vwo profiteren vooral extra van het aanbod aan musea, popconcerten en cabaret (significante interactie-effecten van geografische herkomst en opleidingsniveau).¹⁰

Uit de analyses met behulp van de interactie-effecten blijkt voorts dat kinderen van cultureel actieve ouders uit de vier grote steden vaker naar musea en cabaret gaan dan kinderen die in vergelijkbare gezinsomstandigheden opgroeien, maar dan buiten de grote steden. Bij toneel en bij klassieke muziek is een dergelijke wisselwerking tussen stimulerende sociale en geografische omgevingen niet waar te nemen.

De invloed van school en ouders zou moeten blijken uit significante interactie-effecten bij traditionele cultuur. Dit is echter bij toneel en klassieke muziek niet het geval.

Bovendien zijn de interactie-effecten bij populaire cultuur in sommige gevallen wel significant. Hierdoor kan niet geconcludeerd worden dat de hogere participatie in

de grote steden aan de schoolse cultuureducatie of aan het ouderlijk voorbeeld toegeschreven kan worden.

7.7 Conclusies

De laatste tijd is er menige beschouwing aan de culturele aantrekkingskracht van grote steden gewijd. In dit hoofdstuk is aangetoond dat verschillen in gelegenheid samenhangen met waargenomen verschillen in de cultuurparticipatie. Het deel van de bevolking uit de vier grote steden dat diverse podiumkunsten en musea bezoekt is groter dan dat van de stedelingen uit gemeenten met meer dan 100.000 inwoners en van de laatste groep bezoekt weer een groter deel culturele manifestaties dan van de inwoners uit de rest van Nederland.

Van de vier grote steden zijn vooral de Amsterdammers en de Utrechters cultureel actief. De fractie van de Hagenaars of de Rotterdammers die aan cultuur participeert ligt door de bank genomen niet veel hoger, en in sommige gevallen zelfs lager dan die in de tweede categorie, steden met meer dan 100.000 inwoners. Hoewel meer (groot)stedelingen culturele voorstellingen bezoeken, is het verschil niet zo groot als men op basis van de CBS-bezoekentellingen zou kunnen verwachten. Het stedelijke cultuuraanbod blijkt meer liefhebbers te bedienen dan er in de stad wonen. Een deel van de kaartjes wordt aan geïnteresseerden van buiten verkocht.

In de grote steden wonen ook meer culturele omnivoren, dat wil zeggen bezoekers van zowel traditionele als populaire cultuur. De zogenoemde nieuwe middenklasse (jonge hoogopgeleide stedelingen) wordt soms genoemd als belangrijke drager van dit postmoderne cultuurpatroon. De veronderstelde hogere combinatie van cultuurvormen onder deze groep vond echter geen empirische steun.

Ook scholieren in de grote steden profiteren van het plaatselijke cultuuraanbod. Zij bezoeken vooral vaker musea en toneelvoorstellingen dan leerlingen die elders wonen. Niet aangetoond kon worden of dit het resultaat is van schoolse cultuureducatie.

Noten

- ¹ In dit hoofdstuk is een driedeling naar gemeentegrootte gehanteerd, waarin een onderscheid gemaakt wordt tussen de vier grote steden, de overige steden met meer dan 100.000 inwoners en de kleinere plaatsen. Waarschijnlijk ten overvloede zij vermeld dat onder de vier grote steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht wordt verstaan. De selectie van de overige steden met meer dan 100.000 inwoners behoeft meer toelichting. De eerste TBO- en AVO-onderzoekingen dateren uit de jaren zeventig. Sindsdien hebben diverse gemeenten de 100.000-inwonersgrens overschreden, waaronder Almere, Zoetermeer, Haarlemmermeer en recentelijk Amersfoort. In plaats van de categorie 'overige steden 100.000+' voor elk meetjaar uit de op dat moment aan die norm beantwoordende gemeenten te laten bestaan, is er hier voor gekozen om die categorie door de tijd heen een vaste bezetting te geven, zodat eventuele veranderende effecten niet door de veranderde samenstelling van die categorie kunnen zijn veroorzaakt. De categorie 'overige steden 100.000+' omvat hier de volgende plaatsen: Apeldoorn, Arnhem, Breda, Dordrecht, Eindhoven, Enschede, Groningen, Haarlem, Leiden, Maastricht, Nijmegen, Tilburg en Zaanstad, gemeenten met een stedelijk karakter die gedurende het grootste deel van de onderzoeksperiode (midden jaren zeventig tot 1995) meer dan 100.000 inwoners hadden.
- ² Meestal gaat het om vervangende nieuwbouw, maar soms is het het eerste theater. De twaalf theaters staan in: Eindhoven (Muziekcentrum Frits Philips), Breda (Chassé theater), Maastricht (Theater aan het Vrijthof), Leeuwarden (Schouwburg de Harmonie), Deventer (De Leeuwenburg), Hoofddorp (De Meerse), Gouda (Goudse Schouwburg), Amersfoort (Theater De Flint), Zoetermeer (Stadstheater Zoetermeer), Delft (De Veste), Rijswijk (Rijswijkse Schouwburg), Emmeloord (Theater 't Voorhuys).
- ³ In 1990 werd 16% van de tentoonstellingen in de vier grote steden gehouden, terwijl hier 13% van de bevolking woonde (zie De Haan 1997: tabel 3.8).
- ⁴ In de AVO-vragenlijst is bij het bezoek aan culturele instellingen geen onderscheid gemaakt tussen professionele en amateuruitvoeringen.
- ⁵ De bezoekfrequentie die de respondenten opgaven is omgerekend tot een jaartotaal dat vervolgens is uitgesplitst per (type) gemeente.
- ⁶ In tabel 7.6 zijn twee soorten gegevens over het lidmaatschap van instellingen opgenomen: ledenadministratie van kunsteducatieve instellingen zelf (CBS-gegevens) en zelfrapportage onder de bevolking (AVO). Bij dit laatste bevolkingsonderzoek konden respondenten aangeven of zij ingeschreven waren bij een instelling zoals een muziekschool, balletschool, toneelschool of creativiteitscentrum.
- ⁷ Bell (1976) duidt de groep hoger opgeleiden in de culturele beroepen aan als 'culturati'.
- ⁸ In hoofdstuk 6 bleek al dat de culturele activiteit van schooltypen voor een belangrijk deel gereflecteerd werd in de cultuurparticipatie van leerlingen. Hiervan uitgaande wordt aangenomen dat ook de activiteit van scholen in verschillende gemeentetypen tot uitdrukking komt in de bezoekcijfers van de leerlingen.
- ⁹ De bezoekcijfers van de leerlingen uit de bovenbouw in de vier grote steden en uit de steden met meer dan 100.000 inwoners zijn gebaseerd op relatief kleine aantallen respondenten: vier grote steden lbo/mavo (33) havo/vwo (24) in de overige steden met meer dan 100.000 inwoners: lbo/mavo (31) havo/vwo (56). Grotere aantallen respondenten zou betrouwbaarheid van de cijfers vergroten. Hiervoor lijkt het ondervragen van steekproeven van leerlingen van verschillende scholen de meest aangewezen methode.
- ¹⁰ Dat havo/vwo-scholieren in de bovenbouw meer naar musea gaan, lijkt in tegenspraak met de bezoekpercentages in tabel 7.8. De cijfers in tabel 7.9 zijn echter uitsluitend gebaseerd op de AVO'95 data en betreffen de bezoekfrequentie en niet het deelnamepercentage. Deze gegevens wijzen niet op een achterblijvende interesse onder havo/vwo-scholieren in de grote steden.

Bijlage bij hoofdstuk 7

Tabel B7.1 Logistische regressieanalyse van het combineren van traditionele en populaire cultuur, naar achtergrondkenmerken, bevolking van 6 jaar en ouder, 1995

	B	Wald-score	B	Wald-score
geografische herkomst		46,4**		33,5
vier grote steden (ref. cat.)	-	-	-	-
andere steden > 100.000 inwoners	-0,21	5,7*	-0,18	3,3
rest Nederland	-0,45	41,7**	-0,41	28,7
seks (man)	-0,37	53,0**	-0,37	53,6
leeftijd		34,5**		39,2
6-20 jaar	0,71	11,3**	0,62	8,6
21-40 jaar	0,85	25,1**	0,74	18,9
41-64 jaar	0,92	32,5**	0,92	32,4
≥ 65 jaar (ref. cat.)	-	-	-	-
gezinssituatie		169,3**		121,7
alleenstaande	1,01	164,7**	0,91	120,9
inwonend kind	0,23	6,7**	0,22	5,9
paar zonder kinderen < 14 jaar	0,54	70,1**	0,45	45,6
gezin met kind < 14 jaar (ref. cat.)	-	-	-	-
hoofdbezigheid		43,6**		43,3
gepens./VUT/AOW	-0,47	9,4**	-0,46	8,9
werkloos/arbeidsongeschikt	-0,45	26,3**	-0,45	26,1
huishouding	-0,41	17,2**	-0,41	17,5
schoolgaand/studerend	-0,09	0,7	-0,10	0,8
werkend (ref. cat.)	-	-	-	-
opleidingsniveau	0,47	648,6**	0,45	540,4
interactie stad x hozk ^a				21,7**
geen jhoz			-0,50	9,1**
jhoz in grote stad			-	-
jhoz in middelgrote stad			-0,06	0,1
jhoz in andere gemeente			-0,10	0,3
constante	-3,6	345,8**	-3,0	135,4**
-2 log likelihood		11.247		11.225

^a Jhoz: jonge hoger opgeleiden zonder kinderen: personen met een afgeronde opleiding op hbo- of wo-niveau, tussen de 20 en 40 jaar zonder kinderen jonger dan 14 jaar.

* significant $p < 0,05$

** significant $p < 0,01$

Bron: SCP (TBO'95)

